

OSAM

HENGOUN KELT

SUPPLEMENT A O G A M N°s 26 & 27 (N.S.) (34 & 35) Avril-Juillet 1953.
LVGNASAD 3823 M.T.

Dastumadenn c'hwec'hsizhunik labourioù "Kenvreudeur an Hengoun Kelt"
Pennsturier : IAKTINAGVS-VIS-VRIX (Gw. Berthou-Kerverzhioù).
Komanant-bloaz : d'ar stagadenn vrezhonek hepken : 300 l.; galleg ha bre-
zhoneg a-gevret : 700 l.; 8 niverenn bep bloaz. K.R.P. : P.LEROUX 29368
Roazon. Sekretourva : 2 straed Leonard de Vinci, Roazon.

YEZH AR GELTED

1°. Hengeltieg ha galianeg.

Aes tre eo pennaroueziañ ar Gelted dre o yezh, hag ar
pouezusañ benveg-studi kavet betekhen eo evit an enklas-
koù savet diwar o fenn, en desped da baourentez hon ana-
oudegezhioù.

Evel m'her goar al lod brasañ eus an dud ez eus bremañ c'hwec'h yezh
nevezkeltiek :

A. Gouezeleg :

- (1°. An iwerzhoneg, teir rannyezh ennañ : rannyezh
- (ar c'hreisteiz (Munster), rannyezh ar reter
- ((Konnac'ht), ha rannyezh ar c'hreiznoz (Do-
- (negal);
- (2°. Ar gouezeleg a vro-Skos,
- (3°. Ar manevag;

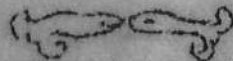
B. Predeneg :

- (4°. Ar c'hembraeg, diw seurt a rannyezhoù ennañ:
- (rannyezhoù ar c'hreiznoz (Mon, Caernarfon,
- (Merioneth), ha rannyezhoù ar c'hreisteiz
- ((Ceredigion, Caerfyrddin, Morganwg);
- (5°. Ar c'herneveureg, merv e diwezh an XVIII°
- (kantved, hag emeor o lakaat da adveañ.
- (6°. Ar brezhoneg, peder rannyezh ennañ : Kernev,
- (Leon, Treger ha Gwened.

Aesoc'h hag eeunoc'h eo c'hoazh taolenn ar yezhoù hengeltiek, pegwir
ez eus hepken :

- 1°. Ar gouezeleg,
- 2°. Ar predeneg,
- 3°. Ar galianeg.

D'an azronnadur boas-se ec'h adstagomp diouzh hon tu ur yezh all : ar
pikteg, hag a vez ankounec'haet pe lezet a gostez peurliesañ dre n'anavez-
zer hogos netre diwar-bann ar yezh hag ar pobl he c'homze. Techet eo kalz
a istorourien d'o c'hemmeskañ a-wechoù gant ar Caledonii; ni a-gred e oa ar
Biktet ur boblañs all, disheñvel-rik ha kelt, hogen distreiñ a ramp war ar
gudenn pelloc'h er pennadoù-mañ.

Siwazh dimp, n'omp ket sklaerlaet mat tre diwar-benn an holl henyezhoù-
se. Rak, mar n'eo bet kavet nemet 3.000 ger e troidigezh c'hotek ar Vabl,
savet gant Wulfila, ez eus 30.000 ger e teir levrenn dev an Altceltscher
Sprachschatz embannet gant Holder etre 1896 ha 1913. Hogen e-touezh an tre-
gout all ger-se n'eus nemet 4 pe 5%. a anvioù kadarn pe a anvioù gwan, ha
daou be dri stumm-verb diresis. Anvioù lec'hioù hag anvioù tud eo ar peur-
rest, ha n'int ket talvoudus bepred.

Roet hon eus un diverradur eus ar pezh a zo ret gouzout eus a orin inde-
zeuropek an hengeltieg (Ogem, st. vr. 24/25 : Notennoù berr diwar-benn an

indezeuropeg), ha didalvoud e vefe neuze adkregiñ bremañ gant ar gudenn. Ahendall eo bet graet endev ul labour a bouez diwar-benn an hengeltieg e-unan gant Meven Mordiern (Notennoù diwar-benn ar Gelted kozh pp. 131-147), ha n'eus ket ezhomm e vefe adc'hraet al labour-se, a zo klok hag eeun a-walc'h evit ar re n'int ket yezhourien a vicher. Karet hon eus gwell mont war un dachenn all ha sevel ul labour nevez : keñveriadur ar c'heltieg ouzh ar yezhoù indezeuropek all.

Hogen, a-raok keñveriañ an hengeltieg ouzh ar skourroù all e oa dleet dimp diskleriañ, ar resisañ ar gwellañ, petra eo an hengeltieg, da lavarout eo ar c'hoshañ yezh hengeltieg a anavezet, ar galianeg (arabat eo kammgemer avat, hag ober gant ar ger "galianeg" evit envel an "hengeltieg" Gwelloc'h e vefe lavarout "keltieg" ha n'eo ket "hengeltieg" eta). Ha goude se e keñveriañ ar yezhoù nevezkeltiek ouzh an hengeltieg.

Ouzhpenn Holder o deus tri den pleustret war ar galianeg dreist-holl, ha lakaet anezhañ da vezañ anavezetoc'h : G. Dottin (La Langue gauloise, Paris 1920), L. Weisgerber (Die Sprache der Festlandkelten in XXe Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 1930 pp.147-226) ha J. Watmough (Harvard Studies in Classical Philology 55, 1944, rolloù-gerioù embannet war vikrofilm : The Dialects of ancient Gaul, University Microfilms, Ann Arbor Michigan, 1950-1951). Klokaet eo bet levr Dottin gant Leo Weisgerber goude kavidigezh graffiti La Graufesenque, e kreisteiz Bro-C'hall (Aveyron), ha bremañ emañ Joshua Watmough o klask un doare reizh da renkañ ar gerioù ar-rannyezhoù.

Spisaroueziañ a c'heller doare-labour an tri galianegourien-mañ dre ober un nebeudig everzhiadennoù hag e dalv evit an holl ivez :

- 1°. N'eus ket a destennoù galianek hir. Evit pounit anaoudegezhioù : eo ret klask, a) e skridoù ar skrivagnerien gresianek ha latin betek derou ar grennamzer;
  - b) war un nebeut enskrivadurioù galianek;
  - k) war an enskrivadurioù latin graet e Galia goude an Aloubidigezh.

- 2°. Ar galianeg n'hell ket bezañ studiet evel al latin pe ar sanskriteg rak-se evel ur yezh kenstag. Ret eo bodañ ha lakaat keñver-ha-keñver munudennoù hag a zo distag hervez lec'hiadur hag amzeroniezh.

- 3°. Ar c'heñveriañ gant ar yezhoù nevezkeltiek a vez mat ha frouezhus alies, hogen n'eo ket un doare-ober diriskl ha ret eo lakaat evezh bras.

N'eo ket dleet dimp lakaat ur fiziañs re vras e skrivagnerien an henamzer. N'eo ket ez int bet amwirion pe ziwirion, hogen gwelet hon eus en ur pennad (Ogam st. vr. 24/25 : Anv ar Gelted) penaos e fazient a-zivout anv ar Gelted, ha peurliesañ n'o deus ket klevet pe lennet o-unan digant Kelted ar gerioù eilskrivet ganto. O c'havet o deus en oberoù skrivagnerien goshoc'h na zisplegent ket pelec'h ha penaos o devoa o dastumet, ken eo disfizius a-walc'h o sklaeridigezhioù. Ouzhpenn-se o deus latinekaet gwa-shañ m'hallent, ha ret eo bezañ yezhoniour ampart evit adlakaat ar ger en e stumm kent. En holl e roont dimp 250 ger keltiek, ma c'hell 150 anezho bezañ diskleriet dre ar yezhoù nevezkeltiek. Da lavarout eo un danvez treut hon eus hepken.

Ne roomp amañ roll ebet a c'herioù : war Ogam c'hallek eo moulet da bep niverenn bremañ (18,19,21,22,23,24,25/26,27) ur geriadur hengeltiek klok. Na dalv ket ar boan ober diw wech an hevelep labour. Al lennerien her c'harfe a c'hello lenn levr Dottin, hag ur pennad diwar e zorn, koshec'h ha nebeut anavezet : La langue des anciens Celtes in Revue des Etudes Anciennes, 1905, levr.7, p.33sqq. Ma lakaer a-gostez eveljust an anvioù-tud hag an anvioù lec'hioù, kêrioù, ha sterioù pe menezioù, eo bet treuzkaset deomp gerioù a vicher dreistholl, pe anvioù plantoù.

Bez'e c'hellfed kaout muioc'h a fiziañs en enskrivadurioù ma ne vefent ket bet graet ken amsklaer gant un degouezh fallakr. A bep seurt ez int. Ar re bouezusañ, a anver "galianek" a zo ur c'hant bennak, hogen re ziv-lazus e vefe reiñ ur roll klok. Setu skouerioù. Ne livirimp ket hon eus dibabet ar re sklaerañ, hogen goude o gwelout e veizor mat petra eo un enskrivadur galianek :

1° Enskrivadur Todi, kavet e 1839 :

ATEKNATI TRVTIKNI KARNITV ARTVAS KOISIS TRVTIANOS

ma'z eo an droidigezh latin enskrivet war ul lod all eus ar maen :

/Ategnato Drutei urdum Coi/SIS DRVTEI FRATER EIVS MINIMVS LOCAVIT ET STATUIT.

Gw. G. Dottin, pp.153-154. Dic'hallus eo avat ober gant levr Dottin hep bezañ desket a-walc'h war ar vaenskrivadurouriezh, rak e gwirionez ez eus daou enskrivadur distag hag heñvel (An hini merket "Face B" war levr Dottin p.154, hon eus adsavet uheloc'h). Diglokoc'h eo an hini kentañ. "Face A", ha setu eñ, adaozet dre geñveriañ :

/Ategnato Drut/EI VRNVM /C/OISIS DRUTI FRATER EIUS MINIMVS LOCA/?/E STATVITQU/e?/, hag e keltieg, izeloc'h :

/At/EKTNATI TRVTIKNI /kar/NITV LOKAN KO/isis tr/VTIKNOS.

Dottin n'en deus ket disklêriet an adsavadur, hogen goude holl n'eo ket gwallbouezus e ankounac'hadenn, rak al lod brasañ eus an dud a ra gant e levr a bleustr war an enskrivadurouriezh dre vras, hag evit ac'hano n'eo ket al latin trousoc'h kalz eget ar c'heltieg. H.Hubert : Les Celtes, p.47, a ginnig treiñ evelhen : "A Ategnatos, fils de Druteos, j'ai élevé ce monument, moi, Coisis, fils de Druteos". Artuas a zo heñvel marteze ouzh an iwerzhoneg art (maen), hag hervezañ ec'h endalc'hfe karnitu an iwerzhoneg carn (bern). Diwar neuze e talvezfe karnitu da lavarout "berniet em eus maen". Peurzianav, eo urdum e latin. Hag ur ger eo eus ur yezh edalek all ?

2° Enskrivadur Briona, e-kichen Novare, kavet e 1864 :

INAKVITES ASOIORNI TANOTALIKNOI KVIPOS LEKATOS ANOKOPOSIOS SETUPOKIOS ESANEKOTI AMAREVISSEOS TANOTALOS KARNITVS TEKOS TOVTIO SVT.

(kv. CIL I 1408 ha G.Dottin p.154). N'eus d'ar wech-mañ troidigezh latin ebet ha Dottin e-unan a chom berr war e skiant. N'omp ket barrekoc'h egetañ. J.Loth a soñj e c'hell bezañ karnitus stumm liester ar preterit, ha karnitu a vefe en enep stumm an unander (kv. Rev. Celt. levr. 41, 1924, p.45). Ar gourfennger -knoi (filius) a verk anat ar maberezh.

3° Enskrivadur Alise-Sainte-Reine (Côte-d'Or) kavet e 1839 :

MARTIALIS DANNOTALI IEVRV VCUETE SOSIN CELICNON ETIC GOBEDBI DVGII-ONTIIO VCVETIN IN ALISIA.

(kv. CIL XIII 2880 ha G. Dottin p.160). An droidigezh kinniget gant Dottin a zo graet hervez Thurneysen (Zeitschrift für Celtische Philologie VI p. 558, 1908) : "Martialis, fils de Dannotalos, a fait pour Ucuëtis cet édifice (?) et pour les prêtres (?) qui servent (?) Ucuëtis dans Alise". Ucuëtis a vefe anv un doue, gobedbi a vefe tro-reiñ al liester ha dugiiontiio stumm ur verb. Gwelout a reer pegen amziogel eo an droidigezh : war an dachenn-mañ eo ret bezañ laouen gant an tamm brasañ a wirheñvelder, ha netra mui.

4° Enskrivadur Autun, kavet e 1844 :

LICNOS CONTEXTOS IERVV ANVALOCANNV CANECOSEDLON

(Gw. CIL XIII 2733 ha G. Dottin pp. 162-163). Betekhen eo chomet diziskle-
 riet an destenn verr-mañ, ha n'eo bet den ebet evit he zreiñ en un doare
 heveiz : Dottin ne lavar g er ebet. Ne livirimp ket kalz a draoù diouzh hon
 tu, hogen en abeg d'ur ger hepken eo m'he menegomp : canecosedlon, a c'hell
 bezañ daoudroc'het ha jubennet ez resis a-walc'h. Sedlon da gentañ (pennger
 gourel pe nepreizh, gw. troadurioù hengeltiek Ogam niv. 18, Vocabulaire
 vieux-celtique) a zo da vezañ tostaet d'ar goteg sitls, henslaveg sedlo,
 gresianeg ἑλλά (ramnezh Lakonia, gouez da Hesychius), latin sella,
 ken e t'bulakaer e oa sedlon anv ur seurt kador kinniget d'ur pennveleg
 bennak (kv. J.Rhys : The Celtic inscriptions of France and Italy, p.13).
 Għm a ra avat caneco war-lerc'h, ha soñjet e oa bet hen diskleriañ dre un
 an eus anvioù sanskritek an aour, kānakam pe kāñcanam. Siwazh ne zere ket,
 ha gwelloc'h eo mont d'an heniwerzhoneg canach, spisc'heriet lanugo "mar-
 blev" e dornskridoù kozh (Codex Reginae Lat. 215, folio 97b 26, ha Thesau-
 rus Paleohibernicus I,1), da lavarout eo e talvez e kentoc'h ar ger da en-
 vel un dorchenn azblev. Indezeuropek eo ar bennwrizienn; hec'h askavout a
 reer : en anv germanek ar mel, henuhelalamaneg honag, -alamaneg Hohnig, an-
 gelsaozneg hunig; en anv liw henbrusek cucan (< *cuncan) "gell"; en anv gre-
 sianek ar safran κνῆκος, dorieg κνᾶκος; hag en anv latin ar
 yod evit ar chas, quanti vellet quam canicas ac pultem eme ar skrivagner
 brudet Lucilius (V,711). E berr gomzoù e oa eta *kaniko plu foll ur plant
 bennak evit ar Gelted, ha brenn gwinizh evit al Latined. Amaes eo ober un
 dibab, hogen kompes e teu pep tra da vezañ mar spisweizer ez eo bet anvet
 an traoù-se hervez o liw ha n'eo ket hervez o stumm-natur, pezh a ra n'eo
 ket luziet tre ar gudenn a steroniezh, ha ma c'heller treiñ well-wazh caneco-
 sedlon evel-se : "ur gador (brav a-walc'h hep mar) pallennet gant mærblev".

Ha setu bremân ur skouer vat eus an holl enskrivadurioù graet e lizheroù
 gresian :

5° Enskrivadur Vaison, kavet e 1840 :

-Σεχομαρος Ουιλλονεος Τρουτιους Βαμαυσάτις
-Ειωρου Βηλησαμι σοσιν νεμητων

(CIL XII p.162 ha G.Dottin, p.150), νεμετων a c'hell bezañ kar d'an
 iwerzhoneg nemed "nevedenn", hogen n'eus netra a vuioch da lavarout; teñ-
 val ha digomprenus eo ar peurrest.

N'hon eus ket graet hor meno kennebeut lakaat hor pennadig da vezañ un
 adaozadur eus a roll-enskrivadurioù Dottin, ha ne venegimp mui a-gevret
 gentañ nemet enskrivadurioù Saint Rémy de Provence (Glanum) ha deiziadur
 Coligny, en ur adstagañ displegadurioù berr ha nevez savet a-ratozh ganiap:

6° Pemp pe c'hwec'h enskrivadur a zo bet kavet e Saint Remy. Setu eus
 anezho (an eil a zo dianav da Dottin)

a) ΒΙΜΙΜΟΣ ΑΙΤΟΥΜΑΡΕΟΣ

kavet e 1836 (CIL XII p.127 ha G.Dottin p.148). Diaes tre eo da lenn, en
 abeg d'al liammadurioù-lizheroù; ouzhpenn eo poentet an O hag ar sigma
 loarheñvel.

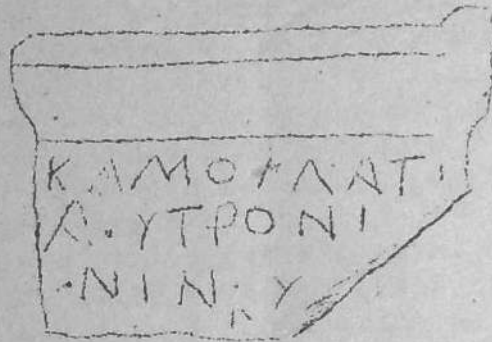
ΒΙΜΙΜΟΣ
ΑΙΤΟΥΜΑ
ΡΕΟΣ

(enskrivadur war ur
 maen-kanv.

Dottin a lenne **ΒΙΝ(ΝΑ)ΜΟΣ**, hogen n'omp ket a-du gantañ. Liammet eo **ΜΙ** ha **ΜΟ** ha gwirheñveloc'h eo **ΒΙΜΙΜΟΣ** d'hor meno. Un anv-den eo hep mar ebet, hag un anv-doareañ war e lerc'h, da lavarout eo sur a-walc'h (an droidigezh eo a ginnigomp) : "Bimimos (mab) Litumareos" (gw. ivez H. Rolland : Inscriptions antiques de Glanum in Gallia III 1944 p.171).

b) **Καμουλατι Αυτρονι(ος) Νιν...**

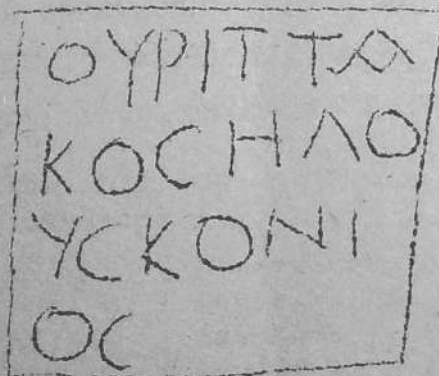
kavet e 1930. Diaes tre eo da lenn ivez dre n'eo ket ar maen e stad vat : un aoter e danvez-raz tener torret a-walc'h.

Anviou tud hon eus-ni amañ c'hoazh da ziskleriañ, mar kredomp hen ober. **Καμουλατι** a zo gwiriet gant ur graffito **Καμουλα**, enskrivet war ur pezh-priaj bet kavet e Vertault (Côte-d'Or), hag e-keit-se e c'hellfe **Αυτρονι(ος)** bezañ karnes d'un anv gwregel Aetronia bet lennet war un enskrivadur all eus a Nîmes (gw. ivez H. Rolland, kavadennour an enskrivadurioù, pennad meneget uheloc'h). N'ouzomp ket petra eo Nin...

κ) **ΟΥΡΙΤΤΑΧΟΣ ΗΛΟΥΣΧΟΝΟΣ**

Enskrivadur war ur maen kañv kavet e 1836 (kv. Rolland, gw. uheloc'h, n. 4; Dottin p.140 hag ar CIL XII p.127 niv.3).

Urittacos a zo un anv-den, hag Elusconios ivez. Da vezañ troet eo evel-hen : "Urittacos (mab) Elusconios".

8° Enskrivadur war un hanaf prigweret kavet en Amiens e 1951-52.

MAIS ABALLAVA CAMBOGLANIS VXELLODVNVM BANNAESICA.

Emañ war-nes bezañ embannet e Gallia. Digomprenus eo eveljust, nemet marteze camboglanis (cambo = kamm, ha glanis = glann).

9° Deiziadur Coligny, kavet e 1897 (kv. Dottin pp.172-207; Dissard, : CRAI 1897,XXV p.730, ha 1898 XXVI pp. 299-306; n'hellomp ket reiñ anvioù an holl bennadoù a gement zo re niverus, kv. en diwezh Gw. Berthou-Kerverzhioù Le Calendrier Celtique in Ogam 14 pp.136-142). A bep seurt tra a zo bet dibunet avat, ha displeget diwar-benn an deiziadur kaezh, eus ar pep gwellañ

hag eus ar pep gwashañ. Setu un diverradur eus ar pennadoù gwellañ :- Eoin Mac Neill : On the notation and chronography of the calendar of Coligny in Eriu X, 1926/28 pp.1-67; Seymour de Ricci : Le calendrier celtique de Coligny in Journal des Savants, 1926, p.448 sqq., Revue Celt. 1898, pp.213-223; J. Cuillandre : Etude de la concordance du calendrier de Coligny in Rev. Celt. 47, 1930 pp.10-29; W. Kubitschek : Grundriss der antiken Zeitrechnung München 1928, p.136 sqq., ha Leo Weisgerber : Die Sprache der Festlandkelten in XX° BRGK 1930, pp.146-226. Evit kaout un alberz eus ar pennadoù gwa-shañ n'eus ket ezhomm da vont pell : al lennerien n'o devezo nemet teurel ur sellad herrek, pa vo tu, ouzh Sked, niv. 3 : P. Keraod, Noël dans le calendrier celtique, pp.117-120. Ar re a vourr o lenn keltiegachoù fougeus ha diot-krenn o devezo leun o sac'h : Deiziadur Coligny a vefe bet "rédigé en 376 av. J.C."... ha "Les chiffres portés en tête du second mois intercalaire fixent d'ailleurs à l'année 2389 avant le Christ l'adoption de ce calendrier par les Celtes"... Ha n'oc'h ket bamet gant an ton-se ? magister dixit. An Aotrou Keraod en defe graet mat mont da c'houlenn ali digant e "totem racial" a-raok lakaat e ouiziegezh e gwerzh. Marteze n'eo ket figus e brene-rien, hogen ne vern. Aliañ a reomp dezhañ hepken diouzh hon tu, mont da we-lout ar vouladenn hag a zo e mirdi Saint Germain ha digeriñ bras tre e zaou-lagad a-raok kregiñ en-dro gant e bluenn. Levr Dottin a zo mat tre, hogen n'eo ket klok a-walc'h evit traoù'zo. Skeudennet hon eus amañ ul lodenn vi-han eus an deiziadur o klotañ ouzh mizioù ha bloavezhioù'zo. Dibabet eo bet a-ratozh ar mizioù hag ar bloavezhioù. Mar bezo gouest an Ao. P.Keraod da lavarout deomp pe vloazioù pe vizioù eo hag a embannomp, ec'h anzavimp a galon laouen e oar-eñ lenn un enskrivadur galianek, pezh na anzavomp ket betek gwelout pelloc'h. Lezomp avat Sked da skediñ ha da ziskediñ...

Ne savomp ket adlavaredoù diwar pennadoù all, hag ar pep retañ a roomp hepken eus ar pezh a rankfe pep hini gouzout war dachenn ar yezhoniezh - (Evit kaout munudoù brasoc'h ha niverusoc'h ne c'hellomp nemet kas al len-ner da W.Berthou-Kerverzhioù).

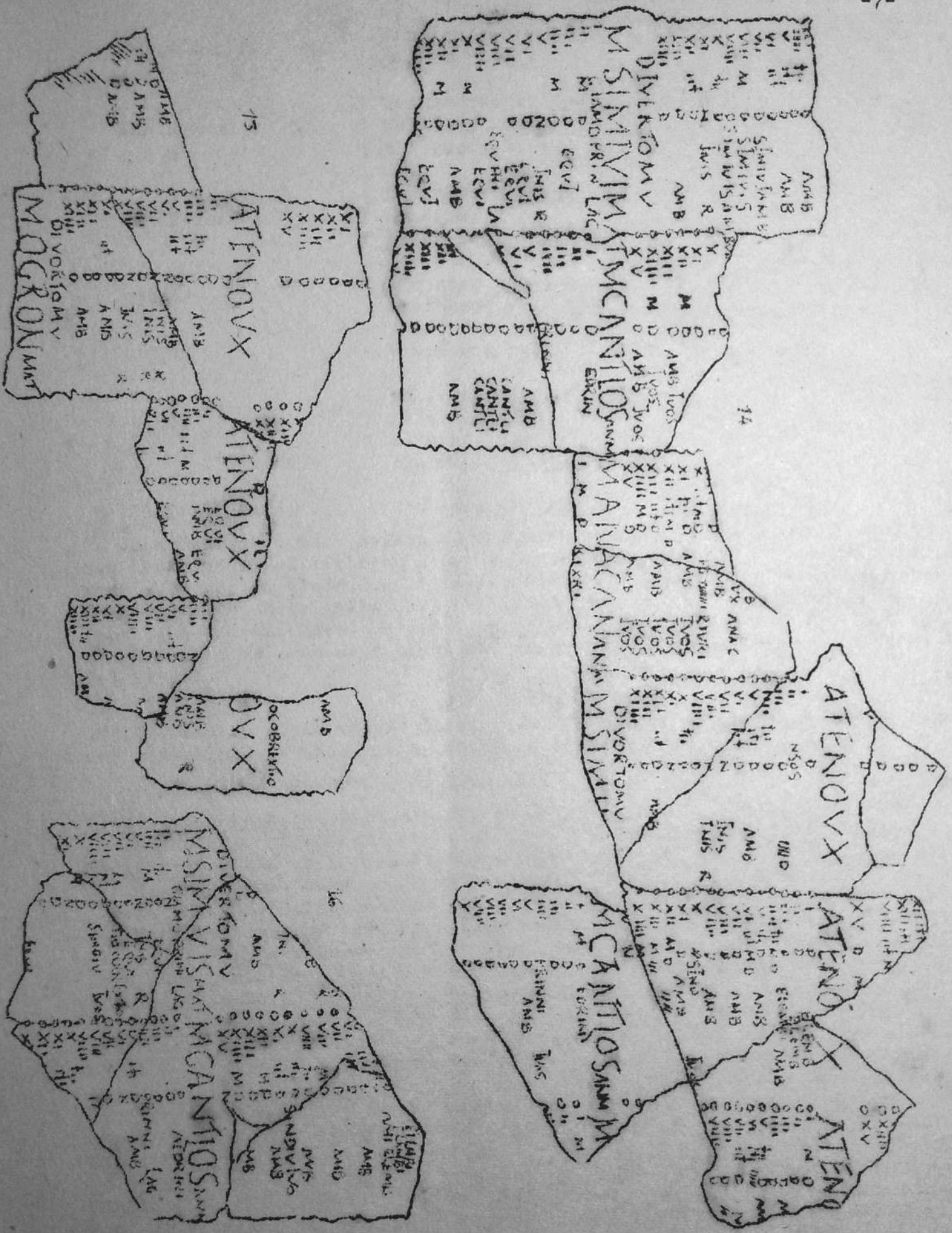
E berr gomzoù ez eus e deiziadur Coligny :
un dilinennad digenstag ha diveizus

IN RIXTIO COB... CARIEDIT O... ANTIA POGDEDORTONIN QUIMON

n'eo bet troet gant nikun, nemet gant Rhÿs, hag e arnod n'en deus ket graet berzh;

hag anvioù-mizioù galianek ha daou be dri ger all a c'heller diskleriañ dre ar yezhoù nevezkeltiek :

- GIAMON(ios) :
  - (hengembraeg gaem,
  - (kembraeg gaeaf,
  - (brezhoneg goañv,
  - (eus ar wrizienn * giamo.

- CANTLOS :
  - (ger stummet diwar ar wrizienn KAN,
  - (iwerzhoneg cétal,
  - (kembraeg cathl,
  - (brezhoneg kentel;

- LAGIT :
  - (iwerzhoneg laigiu,
  - (kembraeg llai, "bihanoc'h, nebeutoc'h";

- LOVD :
  - (kembraeg ludd,
  - (brezhoneg luz;

- MID :
  - (iwerzhoneg mi,
  - (kembraeg mis,
  - (brezhoneg miz;

Revue Celtique 1898 pl. III.

OGRON(ios)::	(heniwerzhoneg <u>uar</u> < * <u>ogro</u> , (kembraeg <u>oer</u> ;
SAMON(ios) :	(heniwerzhoneg <u>sam</u> , (kembraeg <u>haf</u> , (brezhoneg <u>hañv</u> ;
DVMAN(ios) :	(iwerzhoneg <u>dubh</u> , (kembraeg) <u>du</u> ; (brezhoneg) <u>du</u> ;
RIVROS→:	(kembraeg <u>rhew</u> , (brezhoneg <u>rev</u> , <u>riw</u> ;
CVTIOS :	(brezhoneg <u>put</u> ;
EQVOS :	(iwerzhoneg <u>ech</u> < * <u>ecas</u> , (galianeg <u>epos</u> , (kembraeg <u>eb-ol</u> , (brezhoneg <u>eb-eul</u> ;
SIMIVIS(onios) :	(kembraeg <u>gwanwyn</u> ;

Un evezhiadenn verr hepken : goulakaet eo bet, hervez neuz ar gavadenn hag henstumder al lizheroù e oa bet graet an deiziadur well-wazh etre 50 kent H.S. hag 50 goude H.S. N'heller bezañ sur a netra, hogen hervez reolennoù-kenglotañ ar yezhoniezh, e tlefed kaout e galianeg * Putios hag Epos (ger testeniekaet) e-lec'h Cutios hag Equos. Marteze a-walc'h e oa ar C'halianed d'ar mare-se o tistagañ ur gensonenn staonet-sec'h ha diweuzel hepken.

10° Ha setu un enskrivadur "nevez-flamm" a zo bet kavet n'eus ket pell-amzer e tro 1950, e Chamalières (Chateau de Bouy) et Puy de Dôme :

MONIMINTO ASSEDOMARO ORBIOTALIO (?) LI...

(Année épigraphique 1952 niv.37, ha CRAI 1951 pp.131-133). Evit chom hep kemmañ an doareoù eo ret krediñ c'hoazh hon eus anvioù-tud da studiañ. Moniminto(m ?) a zo kevrinus, hogen Assedomar(os) hag Orbiotalio(s) n'int ket dianav-krenn. Boas eo ar galianeg da implijout al lizherenn c'hresian evit merkañ ar c'hensonennoù-dant c'hwezadennet. Assedomaros ec e tle bezañ distaget, hag an hevelep anv-den eo a lenner war an enskrivadenn CIL III 5291; -maros a zo aes-tre : "meur" eo talvoudegezh ar ger, hogen n'ou-zomp dare petra eo Assedo-. Her c'havout a reer alies ivez war pezhioù-moneiz (A.Blanchet : Monnaies gauloises p.96, sk. 544, hag A. Holder : Altceltischer Sprachschatz I, 39 ha III, 504). Orbiotalios, pe, ez reishoc'h, Orbiotalos a zo anavezetoc'h, ha testeniekaet eo war un enskrivadur all CIL VII 198, kavet e Breizh-Veur. Tostaat a rafemp Orbiotalos da anv heniwerzhonek an herezh, orpe, ha talos ouzh tal eveljust, pegwir n'eo ket di-baot ar wrizienn-se en denavadurezh hag el lec'hanvadurezh keltiek a bep mare, hogen ne zere ket nemeur e-keñver ar steroniezh. Marteze c'hoazh eo nesoc'h Orbio- d'ar stummoù en Urbi-, Urbicus, Urbica (Holder III, 36-37), ma n'eo ket da Ver-, Vorb-, Verbacius (CIL III 3381), Verbeja (CIL VII 208), Vorbja (CIL III 1755c). N'omp ket evit kinnig un droidigezh bennak rak-se, evel J. Vendryès (Etudes Celtiques 5/2, 1951 p.244) hag a chom war-dav.

11° An enskrivadur a zeu war-lerc'h a zo rouestlus a-walc'h :

ICCAVOS OPPIANICNOS IEVRV BRIGINDONI CANTALON.

(enskrivadur kavet en Auxey., Côte d'Or, gw. Dottin p.162 ha CIL XIII 2638). Dises eo treiñ ar frazenn en abeg d'ar ger cantalón, ha gant souezh bras ha dudi eo hon eus lennet war niv. 3 Sked p.110, an droidigezh-mañ da heul : "Ikkavos (ar C'halianed a rae fazioù reizhskrivadur ivez, pegwir e tilezent ar k evit ar c, hogen Sked a oar mat reizhañ ar fazioù kozh), fils d'Opianos a composé un chant pour Brigitte"!!!!... "A composé" mar plij, rak ieuru n'eo ket mui "fecit = a fait" evel m'her c'hredemp eeunek a-raok bezañ lennet Sked, hogen tud Ogam n'int ket gouest ha n'ouzont netra, evel m'her gouzoc'h holl !, hag an enskrivadur a zo eus "cent cinquante ans avant le Christ", pezh na ouie ket Dottin - na keltiegour ebet kennebeut a-raok embannidigezh Sked. Marteze he deus Brigantia en em ziskouezet dre huñvre "jussu deorum" da aczer ar pennad ? Ret eo deomp her soñjal, rak ahendall ne vezomp ket penaos bennak en deus bet tu da vezañ sklaeriaet ken mat. Na c'hoarzhomp mui avat, hag adkrogomp gant poell hor c'haoz : dre vras e tegemromp betek gwelout pelloc'h treiñ kantalon dre an iwerzhoneg cétal, ar c'hembraeg cathl hag ar brezhoneg kentel, hogen, plijet pe get da Sked, n'eo sur e-giz-ebet e terefe an droidigezh-se ouzh talvoudegezh resis an enskrivadur galianek; war-lerc'h ar verb ieuru e teu bepred ur ger renet oc'h envel un dra danvezek bennak : kv. celicnon (goteg kelicn) "tour", Dottin p.162 ha CIL XIII 2880, canecosedlon, Dottin p.163 (hag amañ niv.4) ha CIL XIII 2733, "kador goloet gant plu foll", pe ratin "moger, moger-difenn", Dottin p.170 ha CIL XIII 1171, ken ez a an Ao. J. Vendryès in Rev. Celt., levr. 45, 1928 pp.331-333 da dostaat cantalón hag an iwerzhoneg cet, ceat d'ar galianeg cantos "kelc'h", en ur ledanaat ha sklaeraat menozioù heñvel displeget araozañ gant Wh. Stokes : Celtic Declension, T. Ph. Soc. p.57, Windisch hag Holder : Altcelt. Spr. I, 744. Abalamour da se eo n'hor boa ket meneget enskrivadur Auxey en Ogam 23 : Vocabulaire vieux-celtique p. 287, dre ma'z eo gwirheñveloc'h e oa aze cantalón ur peulvan hep tra ken. Etre ar faltazioù ijinat gant Sked hag ar goulakadurioù reizhveizek kinniget gant an Ao. J. Vendryès n'eus ket ezhomm da zibab Dibabet hon eus abaoe pell'zo. Un notennig c'hoazh evit Sked : Iwerzhoniz a skrive cétal ha n'eo ket ketal, ha, pa lenner G.Dottin, e vez mat ha dereat lakaat ur meneg bihan evit envel e levr da vihanañ : Redde Caesari quae sunt Caesaris...

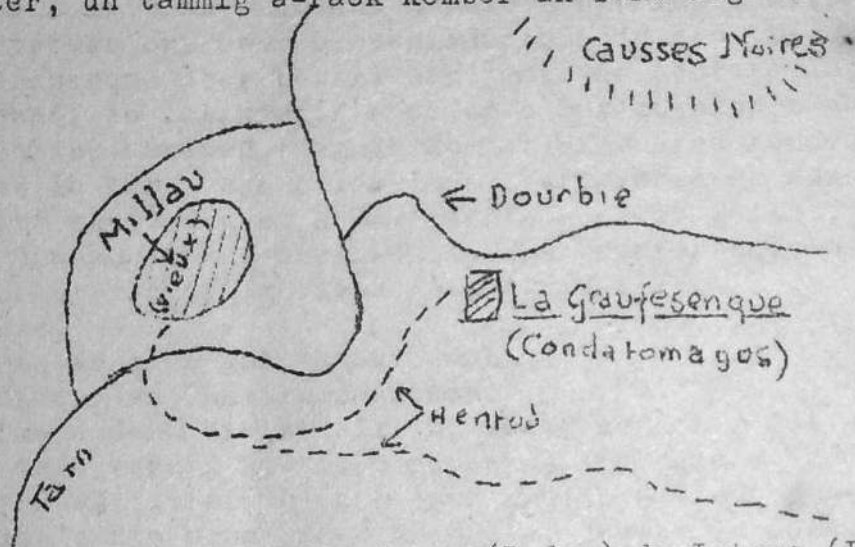

12° Ha bremañ, evit echuiñ (hogen un echu hir e vo), ez aimp da gantren war un dachenn disheñvelik diouzh hini an enskrivadurioù, tachenn ar graffiti an hini eo (pe an dornenskrivadurioù mar kirit gwell, hogen aesoc'h eo ar ger graffito da embreger, daoust dezhañ bezañ arallvro), hag en ampoent mañ, graffiti galianek La Graufesenque, na dint bet studiet evit mat nemet abaoe ugent vloaz, hag o deus lakaet gouizeien e-leizh da zispign kalz a liw, pe da uzañ meur a bluenn. Rak ar graffiti-se eo hag o deus roet dimp ar sklaeridigezhioù klokañ ha nevesañ diwar-benn ar galianeg. N'eo ket bet desket ganimp kalz a draoù, hogen ar pezh hon eus desket a oa mat da zeskiñ : an traoù-se a zo pouezus ha burzhodus. N'hellemp ket brastresañ ur pennad kinniget d'an hengeltieg hep ober meneg anezho. Koulskoude, daoust ma karemp kenderc'hel sioul-sioulik war hent ar yezhoniezh, eo ret deomp, evit ur wech, distreiñ diouzh hor prezeg ha tec'hout war dachenn an hendraouriezh hag an enskrivadurouriezh. Ahendall ne vezfec'h tamm ebet heul hon diskleriadurioù yezhoniel.

Anv galianek gwirion al lec'h a zo Condatomagos (La Graufesenque a zeveer eus anv perc'henn ur fundus, Galfredus pe Galsfredus, ma oa bet savet diwarnañ anv ar berc'henniezh Galfredinca pe Galsfredinca). Bez'ez eo testeniekset gant Taolenn Peutinger I B,2, hag aes-kenañ eo da dreiñ : Condete = iwerzhoneg comar, kembraeg cymmer, brezhoneg kember (ne glot ket ar gerioù nevezkeltiek ouzh ar galianeg, hogen dezastumet eo bet talvoudegezh ar ger

eus lec'hiadur ur bern kêrioù anvet evel-se; kv. J. Vendryès Religion des Celtes p. 242, Weisgerber XX° BRGK 1930, p.198; Meyer-Lübke : Romanische Forschungen 23; 1907, p. 591 sqq.; Ihm : Rev. Et. Anc. 4/1 p.84; E. Desjardins : Géographie de la Gaule II p.243; Rev. Celt. VIII p. 398, hag Holder I, 1095), ha magos "kompezenn" = iwerzhoneg mag, kembraeg ma, brezhoneg maez. Un anv keltiek glan eo eta, ha dereout a ra ez dispar ouzh doare al lec'hiadur : un draonienn lec'hidleun, daou gilometr pell diouzh Millau, e, tu ar reter, un tammig a-raok kember an Tarn hag an Dourbie, dres

war ribl an hent roman a ya eus a Segodunum (Rodez) da Luteva (Lodève) (Gw. J. Loth : Les graffites gaulois de La Graufesenque in Rev. Celt., levr 41, 1924 pp. 1-64). Ur gouelec'h eo La Graufesenque bremañ, ha dre zegouezh eo (c'hoant hon eus da lavarout evel just), ez eo bet kavet roudoù kentañ al labouradegoù hag a aozas ar ^{priajou} prizius merket gant graffiti : e 1830 e tic'hlannas an Dourbie, ha goude dezhi da vezañ distroet d'he naoz, e lezas-hi/c'horre ur forn bras a lakaas souezhet an holl. Ne voe graet netra neozh d'ar mare-se, ma veve an Hengelted dreistholl en huñvreoù brumennek ar "Celtomanes", brizkeltiegourien a bep gouenn. Ne grogjed gant furchadegoù talvoudus nemet e 1882 hag e 1901-02, gant intrudu daou veleg an Ao. Ab. Cérés, renour mirdi Rodez, hag Hermet, brudetañ kavadenour La Graufesenque. Abaoe ar bloavezhioù-se n'eo ket bet ehanet da furchal avat, hag emeur c'hoazh o kenderc'hel abaoe 1949 dindan veli an Ao. Balsan e-unan-penn goude marv an Ao. A. Albenque (en deus graet kalz a labourioù dedennus ha kelennus diwar-benn ar Ruteni). Kal a zo endev eus kavadurioù kentañ La Graufesenque war levr Déchelette : Vase ornés I p.65 e 1904, hogen ret eo bet gortoz 1934 evit gwelout embannidigezh al labour ramzel savet gant an abad Frédéric Hermet : La Graufesenque, daou levr bras ha tev, hag unan anezho gant skeudennoù ha luc'hskeudennoù hepken. En oberenn-se e oa meneg en holl eus 43 graffito dornenskrivet war darbodoù pladoù ha listri torret. Embannet int bet diweshatoc'h ivez gant A. Albenque en e levr Les Rutènes (1948) hag en Inventaire d'archéologie gallo-romaine de l'Aveyron. En abeg d'an hirc'hoazh-se eo ma chomas mut Dottin war La Graufesenque pan embannas La Langue gauloise e 1920, ha ma reas Leo Weisgerber e 1930 ur pennad hir a-walc'h a-benn-fest evit klokaat labour Dottin : Die Sprache der Festlandkelten (pennad meneget uheloc'h) en ur resizañ e-unan en e raklavar, pal ha stumm gwirion e labour : "Man kann sagen, dass es ein gutes Orientierungs- und Nachschlagswerk ist, aber keine ausreichende Grundlage für die weitere Forschung" (Bez'e c'heller lavarout ez eo ul labour-ouzhpenaat mat evit en em reterañ, hogen n'eo tamm ebet un diazez start a-walc'h evit mont da glask pelloc'h, p.150) (Levr Dottin eo bepred an diazez eta, ha koulz eo lakaat ar poentoù war an i a-wechoù en abeg da dud'zo e Breizh, hag a gomz eus labour Weisgerber "le vieux celtique de l'avenir" hep bezañ lennet biskoazh diw linenn anezhañ).

Roomp un nebeut diskleriadurioù eeun ha berr avat a-zivout ar prierezh galian : en amzervezh o frankiz e rae dreistholl ar c'halianed gant podoù

ha binvioù kegin e koad. Hogen ne oant ket hep gouzout ober podoù ha listri pripoazhet ivez, ha kerkent goude ma voe c'hoarvezet an aloubadenn gant Kaezar, en em lakajont muioc'h-mui da heuliañ skouer an drec'hourien, ha da zilezel an traoù e koad evit lakaat traoù e pri en o lec'h. Er pennkentañ ec'h enbrojont priaoù Arezzo, hag ar priaoù-se, graet e terra sigillata gwerniset, ruz ha du, a blijas kement dezho ma voent raktal o fennskouerioù. A-benn ren Tiberius ec'h oberiataent a-walc'h a briaoù evit tremen hep enbroadurioù, hag e teraoujont ober ermaeziadurioù d'o zro. Diwar se e tlee labouradegoù La Graufesenque ober berzh. Rak, mar deo deut al lec'h da vezañ ur gouelec'h bremañ, eo ret krediñ e oa ur c'hevannezlec'h galian tudet mat a-benn ar marevezhioù abretañ, pegwir eo bet dizouaret roudoù anat a brierezh eus marevezh La Tène. War o lerc'h e teu amforennoù eol pe win enbroet, eus ar c'hentañ kantved kent H.S., pezhioù-moneiz galian, ha pezhioù eus a Varsilha. En diwezh ez eus oberiadioù La Graufesenque o-unan. Di-forc'hiñ a reer en holl avat tri gwelead galian-rik :

- 1° Unan eus La Tène,
- 2° Un eil eus derou ar mare galian ha roman,
- 3° Un trede eus diwezh an Uhelimpalaeriezh.

An eil seurt eo hon dedenn dreistholl, ha drezi eo hon graet gounidoù yezhoniel. Arabat e vefe krediñ avat omp dedennet ivez dre ma'z eo galian rik arz ha doare-bezañ al listri. N'eo galian koulz lavarout nemet an oberiata. Ur wech a vuic'h n'o deus graet ar Gelted nemet dereadekaat hag adaozañ kinkladurioù estren : orin ha gwir awen ar pezhioù a zo da glask en Arezzo hag e Pouzzole, en Italia, ma oa labouradegoù eno abaoe 100 a-raok H.S., hag int a badas betek diwezh ar c'hantved kentañ eus hor marevezh (hogen n'hellomp ket ober ur studiaden hir diwar-benn Arezzo ivez). Gant-se eo bet gallet diazezañ an amzeroniezh. Ar mare ma voe astennva ha gwerzhva La Graufesenque en e vrasañ a zo da vloaziata etre 40 ha 85 goude H.S., ha gant listri eus La Graufesenque e kejer en Impalaeriezh en fezh : war limes Germania ha Bro-Skos, e Bro-Spagn hag e Sardinia, e Sikilia, en Italia, e rannvroioù an Danav, war aodoù ar mor Balt, en Afrika, e Syria, ha zoken en Indez. E Pompei eo bet kavet 90 lestr ha 30 kleuzeur nevez, e stad vat, paket c'hoazh e kasedoù dizigor (Gouzout a ra an holl diouzh un tu all eo bet dismentret Pompei gant dislonkadenn tan ar bloaz 78 goude H.S.). Ha lec'hiet mat e oa La Graufesenque kerkoulz evit an oberiadur hag evit an ermaeziadur. Pourvezet e oa dour e leizh gant an Tarn hag an Dourbie, mat kenañ e oa ar pri, ha nepell e oa keuneud a-walc'h er Causses Noires. Goude-se e veze kaset al listri dre Narbonna ha Lugdunum etrezek Lutetia, hag alese dre holl. N'eus ket a ziskleriadur evit an diskar. A-greiz-holl en III° kantved ne gaver mui nemet listri ha pladoù gros ha diaoz; La Graufesenque a ya da get hep ma oufed perak. Bez'ez eus bet teir c'hreizenn a brierezh en henamzer. ouzhpenn La Graufesenque : Lezoux, broezioù ar Roen, ha Bavai (e Belgia, hogen ne gaver eno nemet stampilhoù), ha bez'e c'heller goulakaat ez eo bet gwanaet ha mantret gant kevezerezh prierezh Lezoux (Allier), lec'h ma'z eus bet labouradegoù oberiant a c'hell bezañ bloaziataet resis a-walc'h etre 30 ha 260. Daoust hag e oa aet skuizh ar brenerien gant an niver bihan (50) a bennskouerioù a ginniged dezho, pe daoust hag ez eus bet reoberiata ? N'heller lavarout netra, ha furoc'h eo tevel. N'eus forzh penaos, eo ar moneizoù diweshañ eus a varevezh an Antonined; ar gwellañ oberiantiz a zo eus marevezh Trajan (98-117), kentelius eo gouzout ma oa gouest an ijinerezh broadel galian da zerc'hel penn ouzh kenwerzh galloudus ha pinvidik an alouberien, hag ouzhpenn eo ar graffiti un testeni prizius ha talvoudek eus buhez ar galianeg. Ar yezh a veze komzet c'hoazh en un doare bev tre gant kevredad ar briajourien. Ar gevredad-se a hañval eta bezañ bet niverus ha galloudus a-walc'h : da gentañ holl e oa enni tud dizalc'h hepken, sparloù hag ereoù sklaved a zo bet askavet, hogen n'eo ket sklaved hag a oberiatae ar priaoù. Iskisañ tra da ziverzout a zo na deo ket niverus ar sebeliadioù hag ar vein-kañv savet ganto, ha rouez tre eo an enskrivadennoù (Stu-

diet eo bet boaziadurioù kevredad ar briajourien gant A. Grenier en ur pen-
nad peuzdianav : Coutumes ouvrières des potiers gallo-romains in Festschri-
ft für August Oxé, 1938; gw. ivez un diverradur mat e P.M.Duval : La vie
quotidienne en Gaule, Paris 1953 pp.159 sqq.; Felix Oswald ha T. Davies
Pryce : An introduction to the study of terra sigillata 1920 hag F. Oswald
Index of potter's stamps on terra sigillata, 1936-37). Menégomp ouzhpenn,
evit chom hep ankounac'haat tra, e oa ul liamm strizh oc'h unvaniñ La Graufes-
enque, Lezoux ha Montans (en trowardroioù), ha n'oa ket douaret don an
darbodoù; ne ziskenner ket izeloc'h eget 1,50 m. hervez maenweleadouriezh.

Petra eo ar graffiti bremañ ? Diforc'hioù a zo d'ober. War al listri a
bep seurt ez eus :

- a) merkoù ha stampilhoù,
- b) tresadennoù minaoedet,
- k) graffiti.

An tresadennoù a zo da vezañ lezet a gostez : graet e vezent gant mina-
quedoù helusk, hag e rae ar priajouran dresadenn a blije dezhañ, un nebeut
anezho a zo bet kemeret ganimp evit kinklañ hor pajennoù), hogen merkoù
poderien a rankfe bezañ anavezetoc'h eget na dint :

a)

SENI

SINICIOF

merkoù eus La Graufesenque : Seni evit Seni(s) pe Seni(lis), ha Senici of(-
ficina). Gw. Hermet 156, CIL 5686, 808, kavet e Vienne.

b)

OFICIA

OFICIA

merkoù eus la Graufesenque, hervez Oswald. N'o c'haver ket war roll Hermet
= of(ficina) Cat(i) hag ofi(cina) Cati r... Gw. Déchelette : Vases ornés,
46, CIL XII 5686, 206b hag e, kavet e Vienne hag en Avignon.

k)

CABU

merk eus la Graufesenque : Cabu-catus). Gw. Hermet 21, CIL XII 5686, 153 a
ha b, kavet e Genova hag en Narbonna.

d)

GRANIVS

minaoedet eus Lezoux kavet skouerennoù anezhañ a bep tu : Lyon, Rouen, Dijon,
Vienne. Gw. Déchelette, Vases ornés, 88 ha 10011 4 k.

e)

TOUTORIX B 95

B 96 Toutorix

merk poder war ur mortez : Tout orix, eus la Graufesenque. Gw. E.Thevenot :
La station gallo-romaine des Bolards in Gallia VII/1 1949, p.335. B.95 ha 96

Kelennusoc'h kalz eo evidomp ar graffiti, hag evit ac'hano eo poent bras
distreiñ d'ar yezhoniezh, goude an excursum a-us. Bez'o skrived e skritur-
red (n'eo ket disheñvel diouzh ar skritur arzel a weler war an delwennoù
hag an enskrivadurioù lidel. Da grediñ ez eus kentoc'h e oa un treuzvevadur
pe un adaozadur eus ur skritur henstummoc'h, hag a badas dre ar bobl betek
ar IV° kantved un tammig dre holl. Kv. Cagnat Cours d'épigraphie latine p.
6sqq., 4°mouladur, Pariz 1914. Dises eo lenn ar skritur-red : Setu amañ da
heul penaos e tresed al lizheroù : $\alpha = \lambda, \beta = \lambda, \gamma = \lambda, \delta = \lambda, \epsilon = \lambda, \zeta = \lambda, \eta = \lambda, \theta = \lambda, \iota = \lambda, \kappa = \lambda, \lambda = \lambda, \mu = \lambda, \nu = \lambda, \xi = \lambda, \omicron = \lambda, \pi = \lambda, \rho = \lambda, \sigma = \lambda, \tau = \lambda, \upsilon = \lambda, \phi = \lambda, \chi = \lambda, \psi = \lambda, \omega = \lambda$

Ha setu ouzh petore arvest e c'heller sellout pe gaver skritur-red :

SMERTALIT

Smertalit(anus). Stampilh war un darnenn-lestr kavet e 1921 e Saint Rémy (kv.
H.Rolland in Gallia III 1944, p.220 niv.108), a zeu hep mar eus Germa-
nia. Un anv galianek eo.

ΕΒΟΥΡΟΣ

Ebouros, gant un epsilon hag un sigma loarheñvel, hag un thêta hirwalennet ar rann izelañ anezhañ (kv. H.Rolland in Gallia III 1944, pp.196-97,82); war ur plad kampaniat kavet en ur sebeliadur gant ur c'horf devet ennañ, graffito engravet gant ur gontell. Ebouros a zo un anv-den galianek diwar un wrizienn eburo- anavezet mat ha boutin tre.

Ha poellomp mat ez eo lennus tre ar skouerioù a-us. Ne wella an traoù nemet pa bellaer diouzh ar skritur-red gwirion. Da skouer:

(Signature)

Smer... graffito engravet gant ur gontell war ur plad kampaniat kavet e 1929 en ur sebeliadur galian a varevezh gresian (levezon Marsilha). Smer... a zo pennwrizienn meur a c'her galianek anav ha testeniekaet : Smerius, Atesmerius, Smertorix, Smertucus, Smertalitanus, Smertulus, Cantismerta, Rosmerta. (H.Rolland Gallia III 1944, p.196,81); pe

Segomar(os), graffito engravet gant ur vegenn-vetal dindan troad ul lestr kampaniat kavet en Les Baux (tost da Saint Rémy) en ur vered veur; sigma hag epsilon karrezek. Segomarus a zo un anv galianek eveljust.

Ober a raed ganti evit an traoù boutin, hag evit skrivañ buan, hag abalamour da se eo eo bet implijet e La Graufesenque. Ar re goshañ eus an en-skrivadurioù e skritur-red a zo bet miret e Pompei, war daolenoù koar kavet e 1875 en ti ar banker Lucius Caecilius Iucondus. Eus ar bloavezhioù 55-57 goude H.S. ez int. War o lerc'h ez eus taolenoù koar, eus a vengleuzioù aour Verespatak, e Transylvania, pe hervez an anv a wechall Alburnus Major, etre 131 ha 167) ha talvezout a rejont da sevel kontoù :

Ar micherour en devoa graet al listri a gemere un darbod eus ar forniad diweshañ, ha warnañ e skrive gant ur vegenn e anv, stumm ha doare al listri, hag an niver anezho en devoa graet. Sur a-walc'h e tiskoueze an darbod-se d'ar mestr-priajour evit bezañ paeet. Kalz a vunudoù all a c'hellfemp reiñ, hogen arabat eo mont re bell. Kement-se eo a anver graffiti La Graufesenque.

E levr Hermet ez eus ur roll a 190 a anvioù priajourien hag o deus lezet en holl 41 graffito o tiniveriñ 765.132 lestr betek bremañ. Mar kaver graffiti nevez en dazont e kresko an niver-mañ c'hoazh hep mar (ar podour Masuetos o vezañ graet e-unen-penn 134.140 lestr), hag e 1950, da skouer, ez eo bet lennet un niver a 11.000 pezh war un darnenn hepken.

Dre vras e tiforc'her en ur graffito :

- 1° Ar ger galian TVBOS,
- 2° Un niverenn-betvedin etre unan ha dek, o verkañ an niver a seurtoù listri oberiataet gant ar micherour,
- 3° Anv ar poder pe ar boderien gevredet, hag anvioù al listri,
- 4° Muzuliad al lestr, pe hirder e dreuzskizenn, ha niver al listri aozet,
- 5° Dibaot a-wech stampilh ar forniour pe perc'henn an ti-kenwerzh.

Ar skouerioù aroueziusañ a roomp amañ da heul, en ur venegiñ niverenna-
dur Hermet, hogen n'hon eus ket dalc'het an hevelep urzh. E-sell da ziskouez
ez sklaeroc'h an niveroù-petvediñ galian.

Niv. Hermet	Graffito	
1	(Tu ~~o~~ dos <u>cintux</u> (Lux ~~t~~ odos casidanalone legitu(m?)	kentañ
16	(/Tu ~~o~~ /s <u>allos</u> Lux ~~t~~ os (/Casidanaloe pe u /ne/	eil
17	(/Tu ~~o~~ /s / <u>allos</u> Casidano (/M/ontanos Agedilios	
11	(Tu ~~o~~ dos <u>tr/itos/</u>	trede
20	(Tu ~~o~~ dos <u>petuar</u>	pevare
9	(Tu ~~o~~ dos <u>petu/ar/</u>	
8	(Tu ~~o~~ dos <u>pinpetos</u>	pempvet
1	(Tu ~~o~~ dos <u>sue~~x~~os</u>	c'hwec'hvet
13	(Tu ~~o~~ dos VI	
15	(Tu ~~o~~ dos <u>sexametos</u> (Casidano montanos	seizhvet
10	(legitum (Tu ~~o~~ /s <u>Oxtum~~i~~tos</u>	eizhvet
2	(Tu ~~o~~ dos <u>namet/os/</u>	)navet
6	(Tu ~~o~~ dos IX	)
7	(Tu ~~o~~ dos <u>decametos</u>	)
23	(Autagis (Cintux XX.. (Tu ~~o~~ dos <u>decometos</u> Lux ~~t~~ os	) dekvet

An evezhiadennoù a c'heller ober a zo ar re-mañ :

1° Emañ bepred ar ger tuthos pe tuththos e penn ar graffito (nemet di-
baot a wech : 10,23,42 hervez Hermet), ha pezh a zo gwalliskis, ne ouier
netra eus a dalvoudegezh ar ger-se. Kalz a c'houlakadennoù a zo bet graet,
an hini diweshañ gant Joshua Watmough (Gaulish tu~~o~~os, auot, ieuru in Jou-
rnal of Celtic Studies levr I/1 1949 pp.7-9) hag a dostae ar ger d'al latin
testa, testu, testum "darbod". Re all o deus soñjet ouzh "kont", "roll";
hag all. An holl zevedurioù ne dint na mat na fell : aotreet eo pep tra,
hogen n'eo diogel netra.

2° Ne deer ket pelloc'h eget an niver dek e lizheroù, ha keuzius bras
eo. Hogen gallus eo bepred goanagiñ e kavor un deiz bennak an niveroù war-
lerc'h, rak sur eo e ouie ar briajourien c'halian kontañ ha jediñ pelloc'h
en o yezh.

3° Alies eo latin anvioù ar bodourien, war a hañval, ha n'eo ket soue-

zhus, pegwir e oa levezonet ar prierezh gant hini Arezzo, hogen souezhus eo gwelout ivez ez eo gwisket peurliesañ an anvioù latin pe latinekaet gant an dibenn-ger galianek -os. (O studiañ a raimp pizh a-hed Vocabulaire Vieux celtique, Ogam c'hallek). Lod all a zo rouez tre ha gwelloc'h eo chom hep o diskleriañ. Latin eo an anvioù listri ivez nemet pemp pe c'hwec'h : broci, duprosopi, licuias, pannas, triantalis.

Ne zeskomp ket kalz a draoù a-ziavaez an niveroù petvedin eta, hogen traoù a bouez int, evel m'hon eus hel lavaret endev. Diskouez a reont anat henstumder ar galianeg. Her gwelout a reot gwelloc'h war un daolenn-genstrollañ e-keñver an henezhoù all kempred gantañ. (Lezet hon eus a gostez an hennorvegeg hag an henslaveg, hag ar balteg dre ma'z eo testeniekaet kalz diwezhatoc'h ar yezhoù-se). Ar penniveroù galianek n'int ket testeniekaet.

<u>galianeg</u>	<u>gresianeg</u>	<u>latin</u>	<u>goteg</u>
<u>centu</u> xo(s)	πρῶτος (prôtos)	primus	fruma, frumists
<u>allos</u> , <u>alos</u>	δεύτερος, ἄλλος deuteros, allos	secundus alter	anþar (þ = th)
<u>trit</u> (os)	τριτος (tritos)	tertius	þridja
<u>petuar</u>	τεταρτος (tetartos)	quartus	dianav
<u>pinpetos</u>	πemptos (pemptos)	quintus	dianav
<u>sue</u> xos	ἕκτος (hektos)	sextus	saihsta
<u>sextametos</u>	ἑβδομος (hebdomos)	septimus	diahav
<u>oxtumetos</u>	ὀγδοος (ogdoos)	octavus	ahtuda
<u>namet</u> (os)	ἕνατος (ennatos)	nonus	niunda
<u>decametos</u>	δεκατος (dekatos)	decimus	taihunda

Aesoc'h eo kas da vat ar c'henveriadur ouzh ar yezhoù nevezkeltiek. Diverszout a reot pegen tostoc'h eo ar galianeg d'ar predeneg eget d'ar gouezeleg.

CINTVXOS = (krenniwerzhoneg cétus < * centussu < * centusto,
(kembraeg cyntaf,)
(kerneveureg kynsa) < * cent-isama, < * cent-is-
(brezhoneg kentañ)) gmo,
Sur a-walc'h eo X kendalvoud gant ss;

ALLOS, ALOS = (heniwerzhoneg aile,
(iwerzhoneg eile (krenniwerzhoneg aill..aill),
kembraeg eil, ail, (laill)
(kerneveureg eyll, yll, (neyl, nyll),
(brezhoneg eil.

Glebiet e tlee bezañ an l galianek, ha n'eo ket bet lakaet an i gant ar skriver rak-se,

TRIT(os) = (kembraeg tredydd,
(brezhoneg trede,
C'hoarvezus eo ez eus bet an daou stumm *tri-
tios ha *tritos, rak ar yezhoù predenek a glot

mat gant *tritos. Ahendall e talvezas ar ger da anv-poder meur a wech.

PETVAR/ios/ =

(krenniwerzhoneg cehramad,)
(iwerzhoneg ceathramhadh,) gant an dibenn-ger
(kembraeg pedwerydd,) -ameto-s;
(kerneveureg peswere,)
(brezhoneg pevare (< pedvare);

Er gerioù kenaozet e rae ar galianeg gant petru
ha petor : (petrudecameto = pevarzekvet,
(petorritum = karr pevarrodek;

PINPETOS =

(hengembraeg pimphet,)
(krenngembraeg pimpet,)
(kembraeg pumped,)
(brezhoneg pempet (pempvet a zo un adstumm)
(kerneveg pympes,)
(heniwerzhoneg coiced,)
(iwerzhoneg cuigeadh,)

An holl c'herioù-se a zeu eus < *q^uenq^ueto-s,
< indezeuropeg *penq^ueto-s. E nevezpredeneg eo
troet n eveljust da m dirak p. Kounaet e c'hell
bezañ ivez ar ger galianek πενπεδουλα, ger
ouzh-ger "pempdelienn", treuzkaset deomp gant
Dioskorid (IV,42). N'eus ezhomm nemet gouzout eo
bet adstummet ar ger brezhoneg diwar ar galleg
"quintefeuille". Fals eo eta adstummadur Holder
"pentos (I,967).

SVE~~X~~OS =

(heniwerzhoneg seised,)
(iwerzhoneg seiseadh,) < *svexto-s;
(kembraeg chweched,)

Ar c'hrenngerneveureg wheffes, hag ar brezhoneg
c'hwec'hvet a glot gant ur gourfennger -ameto-s
(wheffes=whechves);

SEXTAMETOS =

(heniwerzhoneg sechtmad,)
(kembraeg saithfed,) < *sextametos;
(kerneveureg seythves,)
(brezhoneg seizhvet,)

Kenaozet eo ar ger evelhen : sextan + gourfennger
-eto-s, indezeuropeg septm. Dihanterouriek eo ar
stummadur, ha keñverius ouzh hini dekametos;

O~~X~~TVMETOS =

(heniwerzhoneg ochtmad,)
(iwerzhoneg ochtmhadh,)
(kembraeg wythfed,)
(brezhoneg eizhvet,)
(kerneveureg eathas,)

Dre ar penniver octu eo e tisklerier ar brezho-
neg eizh. Kendalvoud eo an u hir deut eus ô, gant
i hir an dibennoù, da lavarout eo e c'hell la-
kaat o da dreiñ da e;

NAMETOS =

(heniwerzhoneg nomad,) < *noumetos,
(iwerzhoneg naomhadh,)
(kembraeg nawfed,) < *naumetos,
(brezhoneg navet,)

gant
Weisgerber ha Thurneysen n'int ket a-du/lennadur
Loth. Souezhus eo Nametos avat, naumetos eo ar

stumm hag a c'hortozed hervez kenyezhoniezh ar predeneg.

DECAMETOS =

- (heniwerzhoneg dechmad,
- (iwerzhoneg deachmhadh,
- (kembraeg degfed,
- (kerneveureg deg-ves,
- (brezhoneg dekvet,

Decametos pe decomatos testeniekset ur wech. Daoust hag ur fazi skriver eo?

Reizh eo an holl stummoù-mañ, kv. Ogam n.27, p.

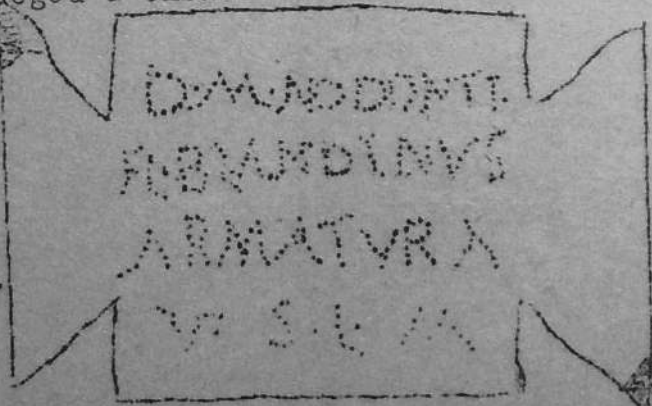
31. Anav e oa deomp endev decametos dre enskrivadur Geligneux CIL XIII 2494, ma'z eus ennañ, e kreiz un destenn latin, an niver petvediañ galianek evit "pevarzekvet" "... cum vinea et muris ad opus consummandum et tutelam eius et ad cenam omnibus tricontis ponendam XII in perpetuum sic ut petrudecametes consumatur...". Marteze ne ouie ket an oberour kontañ mat e latin? (kv. dre vras ar pennedoù-mañ da heul : J.Loth : Les graffites de la Graufesenque in Rev. Celt. 1924 ,41 pp.1-64; J. Fraser : The graffiti of La Graufesenque in Rev. Celt. 1925, 42, pp.93-96; R. Thurneysen : Zu den Graffiti von La Graufesenque in Zeitschrift für Celtische Philologie XVI, 1927 pp.285-304; August Oxé : Die Töpferrechnungen von La Graufesenque in Bonner Jahrbücher 130 1926 p.38sqq.; J. Vendryès : Remarques sur les graffites de la Graufesenque in Bulletin de la Société de Linguistique, 25, 1924 pp.34-43; Leo Weisgerber (na zegas netra a wallnevez) levr. meneget pp.189-190.

Distreiñ a raimp marteze c'hoazh, en ur pennad graet a-benn fest, war ar graffiti galianek hag a sell war un dro ouzh ar yezhoniezh hag an hendraou-riezh. Hogen betek gwelout pelloc'h eo a-walc'h ar pezh hon eus displeget. Diouzh un tu all eo ar graffiti keltiek nemeto hag a anavezet evel-se.

Hogen un doare diweshañ all a zo da c'hounit anaoudegezhioù war ar galianek : an imbourc'hiñ an enskrivadurioù latin savet gant ar C'halianed goude an aloubidigezh. N'int ket dedennus en abeg d'ar yezh, daoust ma vefe distreset al latin a-wechoù, en abeg d'an anvioù tud pe doueed galian a lenner enno ne lavarant ket. Ne c'heller ket o diskleriañ bepred, ha gwiroc'h e vefe lavarout n'o disklerier ket alies. Eveljust n'eus ket tu da reiñ amañ roll glok an holl enskrivadurioù. Hag ul labour c'hraet eo endeo. Tu a zo da gaout fiziañs a-walc'h en oberoù hag e kelc'hgelaouennoù anavezet tre evel Altceltischer Sprachschatz Holder (na deo nag amglok na "re gozh", daou m'eo bet lavaret deomp gant unan bennak ha n'en devoa ket digoret al levr diw wech en e vuhez. A-walc'h eo reizhañ un nebeut faziaduricù, ha chom hep disoñjal ar pezh a zo bet kavet goude), ar Corpus Inscriptionum Latinarum, (e latin penn-da-benn), 1re Année épigraphique, Real-Encyclopädie Pauly-Wissowa, ken n'eus ket ezhomm mui da bleustriñ war al labour-se. Skouerioù a vo a-walc'h gant un degad a enskrivadurioù bennak. Dilennet hon eus ar re mañ da

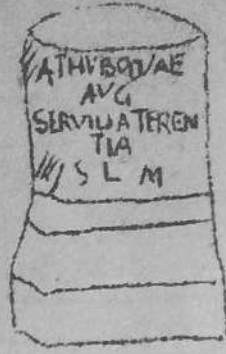
heul : CIL VII 138. Diwar-benn an anv doue Nodons (Nuada) Gw. Ogam 21, p. 241 sqq. Emañ daolennig aram (Gloucestersh.).

D(eo) M(agno) NODONTI
 FL(avius) BLANDINVS
 ARMATVRA V(otum)
 S(olvit) L(ibens)
 M(erito).
 an enskrivadur war un kavet e Lydney Park

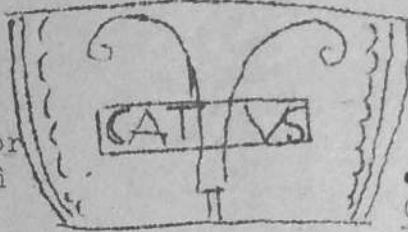

CIL XII 2571 ha Des-
sau 4699 : Enskrivadur
war un aoter kavet e Ley
e-kichen Ancey), kv. W.
H. Hennessy : The an-
Celt. levr.1, pp.2-57.

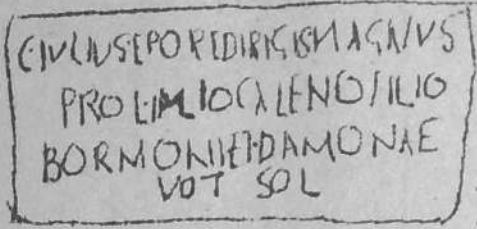
/C/ATHUBODVAE AVG(ustae) SERVILIA
TERENTIA /votum/ S(olvit) L(ibens)
M(erito).
cient Irish goddess of war in Rev.

CIL XII 1231,
Esperandieu, Recueil
niv. 21823. Ar ger
skoed eus bolz a eñor
eo diforc'hiñ hag-eñ
oberour. Diwar-benn
p.288.

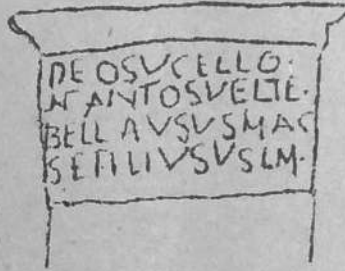
CATVS
l.I, niv.260, p.199, St.Germain
mañ a zo da vezañ lennet war ur
Orange (tu kleiz). Dic'hallus
eo anv ar perc'henn pe hini an
Catus, gw. Ogam 23, voc. vx.Celt.

CIL XIII 2805
Enskrivadur kavet
e Bourbon-Lancy.
Diwar-benn Bormo
gw. Ogam 19 : Le
ques p.211 hag

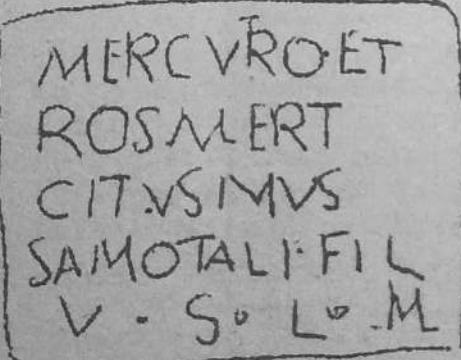
C(aius) IULIVS EPOREDIRIGIS
F(ilius) MAGNVS PRO L(ucio)
IULIO CALENO FILIO BORMONI
ET DAMONAE VOT (um) SOL(vit)
Soleil dans les langues Celti-
Ogam 27 : Voc.vx.celt. p.31.

CIL XIII 4542
Enskrivadur war un
aoter kavet e Saar-
burg. Gw. Sucellus
et Nantosuelta ds.
J.E.Housman in L'
Philologica Histori-
Weerd)pp.305-361.

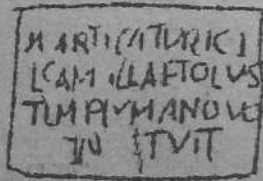
DEO SVCELLO NANTOSUELT(a)e
B ELLAVSVS MASS(a)E FILIVS
V(otum) S(olvit) L(ibens)
M(erito).
la mythol. celt. médiévale gant
Antiquité Classique (Miscellanea
ca et Archeologia in h. Van de

CIL XIII 4685
Enskrivadur kavet e
Soulosse. Diwar-
benn Rosmerta, gw.
Ogam 24 : Notes sur
292 n.15.

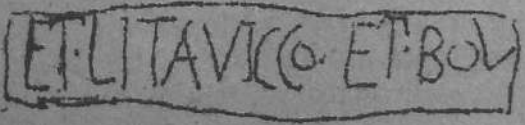
MERCVRIO ET ROSMERT(ae)
CITVSIMVS SAMOTALI FIL(ius)
V(otum) S(olvit) L(ibens)
M(erito).
le Mercure Celtique pp.291-

CIL XIII 5046
Enskrivadur kavet e
Nonfous (Helvétia)

MARTI CATVRIGI L(ucius) CAMILL(ius)
AETOLVS TEMPLVM A NOVO IN/sti/TUIT.

CIL XIII 5797
Enskrivadur ka-
zo un anv-den me-
Bellum Gallicum.

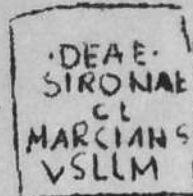
...ET LITAVICCO ET BOV(do)...
vet e Langres. Litaviccus a
neget gant Kaezar ivez er

CIL XIII 5684
Enskrivadur kavet e
Langres. Diwar-benn
pp.330-333.

D(iis) M(anibus) VAXTVLLA(e)
BELENI (conjugis) CVRA MARITI.
Belenos, gw. Ogam 25/26 Chronique

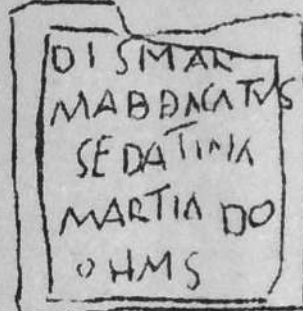
CIL XIII 6327
Enskrivadur war arem, ka-
vet e Karlsruhe. Gw. a-zi-
vout Sirona : D'Arbois
celtiques, levr.I Paris
izeloc'h. En em gav alies a-gevret gant Apollo.

DEA(e) SIRONAE CL(audius) MARCIAN(us)
V(otum) S(olvit) L(aetus) L(ibens)
M(erito).

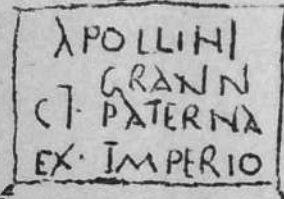
Etudes grammaticales sur les langues
1881, p.36, ha G. Dottin p. 287; kv.

CIL XIII 11.587
Diglok eo al linenn di-
weshañ ha n'heller ket
kavet e Langres.

DIS MAN/ibus/ MABDACATVS SEDATI
FIL(ius) MARTIA DO(navit) ???...
kompren an dalvoudegezh. Maen

Bonner Jahrbücher
47, p.199 (eus un das-
tumadeg preveziek gwer-
diazez un delwennig
land). Diwar-benn Grannos, gw. Ogam 19 :
p.210, hag Ogam 27 : Addenda et corrigenda p. 28 sqq.

APPOLINI GRANN(o) CLAVDIA
PATERNA EX IMPERIO

zhet e 1885) : Enskrivadur war
arem kavet en Arnheim (Bro-Hol-
land).

Le Soleil ds les langues celt.
p. 28 sqq.

Evel m'her gweller, ec'h hañval levezon ar c'heltieg bezañ treuzpadet pell-amzer, ha n'hellas ket ar C'halianed en em virout diouzh al levezon-se en o doare-envel ivez. Degemerout a rejont ar yezh, al latin, hogen poanuis e voe degemeridigezh an holl gustumoù roman. Gouzout a reer ez en em anve ar Romaned hervez kenreizhadur anav mat an tria nomina, praenomen, nomen ha cognomen. En enep ne rae ar Gelted nemet gant un anv hepmuiken, ha goude gwiskañ, evel e La Graufesenque, anvioù latin gant gourfenngerioù galianek, e kavas dezho e oa a-walc'h gwiskañ un anv galianek gant dibennoù latin. Satigenus e lec'h Satigenos, Diviciacus e lec'h Diviciacos, hag all... An doare-envel galian a zo eta hini an una nomina.

Diweshatoc'h ec'h araokaas an heñvededigezh, hogen bepred ec'h heugas ar Gelted ouzh ar boaz da ober gant ur c'hentanv, hag e lezjont ar praenomen a gostez, o tegemerout nomen ha cognomen hepmui, pezh a anver an duo nomina. War-bouez kementad ha dregantad an anvioù keltiek hag hervez stumm an anv-
digezh, e c'heller neuze dezastum menozioù sklaer diwar-benn keltelezh lec'h
mañ-lec'h. Graet eo bet al labour en un doare evurus tre gant an Ao. J.J.
Hatt : La tombe gallo-romaine, Paris 1951 (pennad III : La survivance du
nom celtique) p. 23sqq. kv. ivez danevellskrid an Ao. H. von Petrikovits,
hag a zisplæg burutelloù bras a-walc'h war boentoù'zo, e Gnomon 24, 1952
pp.473-480. Dic'hallus eo ivez tremen hep pennad Leo Weisgerber : Sprach-
wissenschaftliche Beiträge zur frührheinischen Siedlungs- und Kulturgesch-
ichte in Rheinisches Museum, 1935 p. 289 sqq, a zivout anvioù an Drevired. An
dedennusañ lod eus a levr Hatt a zo avat evidomp an hini ma tiskouez ennañ
penaos e kresk a-greiz-holl kementad an una nomina er c'helioù a bep rann-

vro (nemet en diw C'hermania hag e Narbonensis) e diwezhañ an eil kantved goude H.S. Abeget eo bet an dreistkresk-se gant fiftvadeg poblañs ar maeziou (an hevelep tra a zlee c'hoarvezout en XIX° kantved) etrezek ar c'hêriadennoù brasañ bep m'en em astenne an ijinerezh hag ar c'henwerzh. A-bell e c'heller heuliañ e-giz-se treuzvevadur hag emdroadur gorrek tre ar yezh. Ur brouenn anat eo ma veze komzet galianeg c'hoazh er maeziou, pell-amzer goude na voe bet argaset eus a vuhez ar stad, ha na deuas ket ar c'hiz da heuliañ Roma a-benn da beurdrec'hiñ ar plegoù yezhoniel kozh. Peuzdidalvoud eo en enep an niver bras a enskrivadennoù gant an tria nomina warno er c'hêriou bras evel Lugudunum dre ma oa ar gêr-se ar gerbenn a-berzh-stad, hag hollvroat e oa he poblañs rak-se.

Setu amañ da heul, evit reiñ d'al lenner menozioù resiosoc'h diwar-benn ar pezh a zisplegomp, diw skouer a vaberezh galian ha roman, dibabet e kreiz kant a re all, ha na gaver, nag er CIL nag e levr Hatt.

Année Epigraphique 1925 niv.3, hag an Anzeiger für Schweizerische Altertumskunde 1924 pp. 86-88 :

AVOMIO TOCNAI (filio) IXVTIOVDRVTO

pe

IXVTIOV(cius) DRVTO(nis filius).

Damvenaget eo ar ger latin filius, hag hogos ez afed da grediñ ez eo graet an enskrivadenn en hengeltieg. N'en deo ket, siwazh dimp.

Espérandieu, Recueil général des bas-reliefs, 7685 ha R. Magnen et E. Thevenot : Epona déesse gauloise des chevaux et protectrice des cavaliers (Bordeaux 1953) taolenn 12, niv.4 :

DEA(e) EPON(a)E SATIGENV(S) SOLLEMNI(s) FIL(ius) V(otum) S(olvit).

War un daolennig arem kavet en Alise-Sainte-Reine. Un adlavarenn eo ar ger filius peogwir ez eus endev ar stumm goudestaget genos e Satigenus.

DEA EPONAE SATIGENV(S) SOLLEMNI(S) FIL(IUS) V(OTUM) S(OLVIT)

Ouzhpenn-se e vefe brav c'hoazh studiañ pizh levezon ar galianeg war emdroadur al latin gomzet e derou ar grennamzer, da gentañ holl levezon ar c'heltieg war emdroadur an troadurioù merovingiat, hogen re hir e vefe hen ober amañ. War-lerc'h n'eus mui netra war an douar bras, ha ret eo distreiñ da geltieg an inizi. Eno eo treutoc'h an eost, daoust d'ar pezh a greder a-wechoù. N'eus nemet an ogamoù, hag an darn vrasañ anezho a gaver en Holder. Setu diw skouer nevesoc'h :

VIDDOSAMO QOICOGENOS.

Enskrivadur kavet e Bro-Skos, en enez Gigha, etre Iolay ha Kintyre. Edo ar maen war run ur grugell anvet Cnoc a'charra (krugell ar peulvan).

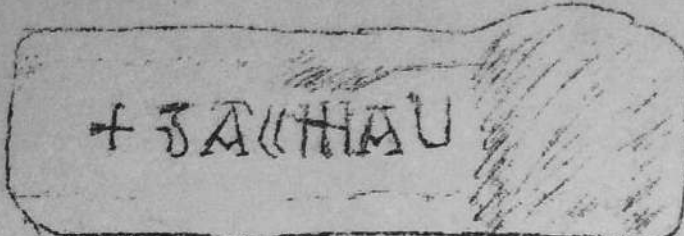
Ar ger kentañ a zo en dro-envel, ha, ma ne faziomp ket, eo an eil ger en dro-c'heneñ. Viddosamos (* weidh "gouzout") a dalv da lavarout eta "an hini gouzizieñ tre". Qoicogenos a zo keñveriet gant ar ouizeien skosat ouzh ur ger eus a ouezeleg Bro-Skos, stumm-bihanaat caochan "gwazhig". Kendalvoud e vefe ar ger eta gant Dubrogenos "mab an dour". (kv. Scottish Gaelic Studies 1926 levr.I, p.83). Dedennus eo an enskrivadur dre ma'z eo skrivet en Ogamoù, ha dre m'en em gave e-kichen dismantrou un iliz kozh. Hervez F.C.Diack eo pikteg ar yezh.

Ha setu un enskrivadur predenek espar :

GALLMAV

Ger enskrivet war ur maen-kañv greunvaen kavet e Lanrivoare, nepell diouzh

Gwitalmeze (gw. protohistoriques loises gravées d'archéologie Bretagne) 1952,

P.R. Giot : Glanes II. Quelques stèles gau- ou inscrites in Notices armoricaine (Annales de pp.211-220). N'eus forzh

penaos eo predenekoc'h ar ger eget n'eo hengeltiek. Soñjal a ra an Ao. Giot eo ret keñveriañ an eil lod eus ar ger (gall a zo aes = "estren, enebour"), mau ouzh an hengeltiek * mogus, heniwerzhoneg mug < * maug "gwaz", kembraeg meu-dwy "servijer-doue, kerneveureg mowes, brezhoneg maouez. Mat kenañ eo an deveradur-mañ ha n'eus netra da lavarout ouzhpenn. Hogen n'omp ket a-du gant lennadur an Ao.Giot. Ret e vefe adimbourc'hiñ ar maen. Ahendall eo iskis gwelout un enskrivadur henbredenek graet e lizherennoù iwerzhonek, ken e c'hell bezañ bloaziataet a-raok argadadegoù an Normaned. Distreiñ a reimp diweshatoc'h war ar gudenn.

Evel ma weler, eo kerseus kentoc'h ar pezh a ouzomp eus an hengeltieg. N'eur ket sur zoken e c'hoarvezfe en un unyezh an holl enskrivadurioù meneget gant G. Dottin, ha ne chom mui neuze evit benveg-studi nemet ar genvezhoniezh.

Hag an heniwerzhoneg, hag an hengembraeg a c'houlennot neuze ? Ya, hogen n'hellomp ket sellout outo evel ouzh yezhoù hengeltiek, dre ma'z eus re a amzer etre marv ar galianeg evel yezh ar stad hag ar gevredigezh, ha bleuniadeg lennegel, pe spisc'heriadurioù kentañ an iwerzhoneg hag ar c'hembraeg. Pezh a ra n'hon eus eus an hengeltieg, betek gwelbut pelloc'h, nemet truilhegoù truezus e lec'h ar vantell splann hag hollgaer a huñvreamp. Un dezastumadenn a zo aotreet neoazh : En e vBellum Gallicum e lavar Kaezar fraezh ha berr a-zivout pobloù Galia : "Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt" (B.G. I,2, kv. Ogam stag. vr.). Ha reizh eo deomp goulakaat n'eo an anv galianeg evit gwir nemet un anv-stroll ivez, un anvidigezh dre vras ouzh strolladur an holl yezhoù (pe rannyezhoù) keltiek a veze komzet e Galia.

Ar pennabeg-mañ eo a zo bet lakaet da dalvezout er bloavezhioù diweshañ gant an Ao.J. Watmough en e labourioù nevesañ. Diverzet e oa bet abaoe pell, ha reizhveizek e oa, n'helled ket krediñ en under ur yezh war dachenn ur vro ken bras ha Galia; hag ouzhpenn e tamweled dremm amresis ur substratum, liguriat pe illiriat. Hogen kalz a ijin-spered hag a faltazi a oa avat alies da gavout e menozioù ar furcherien, ha J. Rhys en devoa savet ar ger celtican evit envel ar yezh-etre dianav levezonet gant ar substratum rakkeltiek. Mat e oa ar menoz, nemet ha re hardis e veze peurliesañ an implij, rak piw a zo gouest da ober un diforc'h resis ha divurutellus etre an illirieg hag al ligureg ? Ne ouier ket mat zoken war betra eo ret lakaat an anvioù. Mar deo adanavezus-aes ar substratum eta, e ranker chom tavedek hag evezhiek a-zivout doare-bezañ ha neuz wirion ar substratum e-unan, Pal ha labour an Ao.J. Watmough a zo strishoc'h, denesausoc'h ha bevennetoc'h war un dro : renkañ, war-bouez an holl destenioù dastumet, ar gerioù galianek pe hengeltiek, hervez an douaroniezh hag ar rannyezhoniezh, en ur o reizhlec'hiañ hervez an amzeroniezh ivez; bez'ez eus gerioù na gejer ganto nemet en Narbonensis, e-keit ma'z eo re all hanternozoc'h, el Lugdunensis, er Belgia, pe e trowardroioù an diw C'hermania. Hag e Germania, da skouer, eo diaes lakaat harzoù yezhoniel resis, ken na ouier ket re vet alies lavarout petra a zo germanek ha petra a zo keltiek. En tuioù kreisteizeloc'h e c'hoarvez heñveldra gant ar yezhoù rakkeltiek, ken eo gallus sevel ur renkidigezh kentañ engortoz a well. N'ouzomp ket he yezhour pe yezhonour ebet n'her goar - da ven e tegouezhimp e diwezh an enklaskoù, hogen n'hell ket bezañ mui pleustret war ar galianeg hag ar "Festlandkeltisch" hiziv an deiz hep teurel pled ouzh labourioù ha pennadoù an Ao. Watmough (The Dialects of Ancient Gaul hon eus meneget endev; menegomp c'hoazh ur skrid berr hag aes da lenn : "Hi omnes lingua inter se differunt" in "Orbis, Bulletin International de Documentation linguistique, levr I, niv.2, Leuven 1952 pp. 428-441).

Frealzusoc'hik eo ar genyezhoñezh : n'eo ket e vefe an adsevel gerioù un distro sur ha stabil d'ar wirionez digemmus, rak n'heller bezañ kendre-c'het eus diogelled un adsavadur nemet pa vez testeniekaet ur ger gant skridoù kozh. Hogen araokaet he deus a-walc'h skiant ar yezhoñezh hag ar soniadouriezh en XIX° kantved hag en hanterenn gentañ an XX°, evit ma vefe degemeret gant an holl ouizeien a-vremañ gwirheñvelder ur ger adstummet. Penaos e reer al labour-man ? N'eo ket aes bep gwech da gas da vat. Dilennomp ur ger bennak da skouer : gouzout a reer ez eus enebiezh etre ar gouezeleg hag ar predeneg; pa vez Q e gouezeleg e kaver P e predeneg ha bez'ez eus neuze :

(heniwerzhoneg cacht "matezh, servijerez",
(eus ur stumm hengeltiek *kaqtos,

(kembraeg, caeth "prizoniad",

(brezhoneg kaezh,

(galianeg captus (en anv-den Moenicaptus)

(eus ur stumm hengeltiek *kaptos.)

N'eo ket gwallbouezus an dibennoù -os pe -as; evel an holl bobloù e oa diek ar Gelted en o doare-distagañ, ha n'eo bet miret gant ar yezhoù nevez-keltiek nemet ar wrizienn ma kouezhe ar pouez-mouezh warni. -Os adlakaer amañ diwar skouer an holl c'herioù testeniekaet oc'h en em echuiñ gant an dibenn-ger-se. (Adlakaet eo bet -os evit dibenn-ger hengeltiek en troadur boutin dre heuliañ ar reolennoù-mañ : e gouezeleg e teu daou, son gant ar c'hensonennoù :

1° Ur son staonet-sec'h pa vez a, o, u, war-lerc'h,

2° Ur son staonet-gleb pa zeu e pe i war-lerc'h. O vezañ eo staonet-sec'h c'hoazh son ch an iwerzhoneg en dro-mañ, e oa a, o, pe u ar vogalenn diwehañ. Dre geñveriañ ouzh al latin e kaver e oa o).

Ha daou stumm kenheñvel hon eus : *kaqtos diouzh un tu, ha *kaptos diouzh un tu all. Hervez lezennoù an emdroidigezh yezhoniel e c'hellomp degemerout un hengeltieg *kaqtos n'hon eus lennet neplec'h, hogen a gement zo gwirheñvel tre. Mar kendalc'homp gant ar wiriadurezh e kavomp er skourroù indezeuropek all :

latin captivus, captus,

hennorvegeg haptr (kemmador K/H e germaneg hervez lezennoù

angelsaozneg) haft, (Verner),

krennuhelalamaneg) haft,

A-wechoù eo klokoc'h an daolenn, a-wechoù all eo anglokoc'h : gwriziennoù ha pennwriziennoù a zo na ger nemet e daou be dri skourr hag e giz ebet er re arall. Amreuzhderioù a zo ivez (gerioù zo e galianeg o deus ur wrizienn Q e lec'h P); hogen gallus eo bet neozh adsevel e-tro 2500 ger, hag adsevel war un dro ul lod bras eus istor yezhoniel ar Gelted. Her gwelout a raimp pa studiimp ar c'heltieg e-keñver ar skourroù indezeuropek all.

Ne c'heller ket distreiñ bewech betek an indezeuropeg, koulskoude sklaer eo a-walc'h. E-giz-se e teu ivez ar yezhoniourien a-benn d'en em ziluziañ, ha prouennet o deus neskerentiezh ar predeneg hag ar galianeg, e-keñver ar yezhadur kerkoulz hag ar geriadur. Dre zroukverzh n'hon eus nemet diw be teir skouer eus displegadur verboù ar galianeg, ha n'hell ket bezañ frouezhus dreist hor studi (karnitu a c'hellfe bezañ an hevelep stumm-verb hag an iwerzhoneg biu, tau "ez on", tiagu "ez an", pe an i kembraek o tont eus an u kent, carasi "karet em eus"). Bezet a vezo neozh : un dra a boue a ziskouez bezañ gwir, ha n'eo ket gwirheñvel hepken : da vare Kaezer, hag en henamzer dre vras, e oa tost-tost an holl yezhoù keltiek. Hervez J. Loth (Rev. Celt. 1911, p.416), eo degouezhet Kaezar hag e soudarded da zistruj Keltia d'ur mare ma oa emdroidigezh ar yezhoù o kenvont war an daou du eus Mor Breizh. Hevêrz eo er soniadouriezh dreistholl :

An anv-den skrivet Lucretius gant Kaezar a zo skrivet Λυκτεριος e galianeg, gant X, hag en iwerzhoneg luchtaire (spisc'heriet lanista "gladiator"). E kembraeg ez eus llwyth, pezh a ro deomp :

ct hengeltiek (cht iwerzhoneg
(ith hengembraek,

Ar galianeg en devoa ur stumm-etre, amspis e zistagadur. Hogen an teir yezh, anat eo, a oa o treiñ ur gensonenn distaget dre ar gorzailhenn d'ur E-pad pell-amzer ivez eo bet ar reizhskrivadur leun a arvar, ha kendalvoud eo bet s, ss, ds, d, sd, st, , d ha dd. Anv an doueez Sirona a gaver reizhskrivet Dirona ha Ddirona. Bez'ez eus steren ha seren, Etthilt, Ethylt hag Essylt.

Ar pezh na gounaer ket a-walc'h, d'hor menoz, avat, a zo an darempredoù etrekeltiek. Aet eo Kaezar da vrezeliañ e Breizh-Veur dre ma skoazelle ar Vrezhoneg ar C'halianed dispac'het. Da c'houlakaat ez eus na vefe ket c'hoarvezet ar c'hendarempredoù-se mar befe bet re zishañvel an diw yezh. Jubennour Kaezar a oa ur Galian eus bro-Narbonna, ha Kaezar n'en deus ket bet ezhomm d'e gemm pa'z eo aet da Vreizh.

Hag evit klozañ, kel a glevomp alies eus darempredoù skoulmet gant Iwerzhoniz ha Kembreiz e danevelladurioù o diw lennegezh. Nepred ne gomzer eus ur jubennour bennak, hag Holger Pedersen en deus gallet sevel ar roll eus gerioù an diw yezh amprestet digant an eil hag eben e-pad ar marevezh raklennegel (Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen I, p.23). Tud Iwerzhon ha Kembre en em gomprens da vihanañ, en desped d'an disheñvel-derioù a oa e gerioù'zo abaoe gwallbell-amzer. En e addisplegoù diwar-benn lizher Sant Paol d'ar C'halated e tiskleir Sant Jerom ivez penaos e komze Galated Azia Vihanañ ur yezh keltiek kar-nes d'an hini a gomzed e trowardroioù Trier (Migne, Patr. Lat. XXVI, 382). Sant Jerom a veve e diwezh ar pevare kantved kent H.S. Seizh kantvedvezh a oa endev ma oa kevannezet ar C'halated er vro-se. Hag e-kreiz poblañsoù gresianek niverusoc'h kalz egeto o-unan o devoa dalc'het o yezh glan ha komprenus evit an holl Gelted all. Unvan dre o danvez e oa eta an holl yezhoù hengeltiek, ha n'oant ket ken pellaet c'hoazh an eil diouzh eben evel hor yezhoù nevezkeltiek-ni. Mar deo ken disheñvel-se ar galianeg ez eo ez eeun dre n'en deus ket bet amzer da genderc'hel gant e emroadur, hag en abeg da gement-mañ eo en deus ur c'henreizhadur mouezhoniell ken henstumm hag en deus treuzvevet zoken e meur a c'her gallek (La Gande, anv-ster, eus Vinda "an hini wenn"; La Gartempe, eus Vertimpa, kv. E. Philpon : Les peuples primitifs de l'Europe méridionale, Paris 1925 p.199.

E rann d'hallek OGAM niv. da heul : Structures païennes, gant Clémence RAMNOVK (ur pen Iwerzhon). A propos du dieu hag a zo ur gouizieg hollandat brudet bras e Germania a-berzh. L'histoire du cochon de Mac Datho, troet diwar ar c'hrenniwerzhoneg. Vocabulaire vieux celtique, derou al lizherenn D. Skridoù-danevell niverus diwar-benn kelc'h-gelaouennoù all (bez'ez eus unan, hir tre, diwar-benn Al Liamm).

27 ez eus er pennedoù-mañ et structures chrétiennes nad pouezus diwar-benn ESVS, gant Jan DE VRIES,

Diskleriet hervez lezenn; eil tramiziad (2ieme trimestre) Avril-Juillet 1953
Mouladur : 300 skouerenn niv. 26 -27 (33-34) Pep wir miret strizh.
Imprimerie spéciale d'OGAM : Le gerant :
2, rue Léonard de Vindi RENNES (I & V) B.P. 2. O. DE COVASNON.
CE NUMERO EST REDIGE ET TIRE PAR VN GROUPE DE CAMARADE.